

Олег Ткачук

доктор юридичних наук, доцент,
суддя Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду
(Київ, Україна)
Ostkachyk1@gmail.com

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОГО СПАДКУВАННЯ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ ТА УКРАЇНІ: НОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ*

Зростання рівня міграції, що спостерігається в останні десятиліття, набуття громадянами України майна (зокрема нерухомого) за кордоном, а також розвиток міжнародного спадкового права, поява нових підходів до регулювання спадкових відносин з іноземним елементом обумовлюють потребу в переосмисленні концепцій визначення міжнародної юрисдикції у спадкових справах, визначення застосовуваного права до спадкових відносин з іноземним елементом, визнання і виконання іноземних судових рішень у спадкових справах, що містяться у двосторонніх договорах України про правову допомогу та Законі України “Про міжнародне приватне право” (далі – Закон про МПрП). Саме тому дослідження теоретичних і практичних аспектів правового регулювання міжнародних спадкових відносин в Україні та Європейському Союзі (далі – ЄС) з метою вироблення напрямів адаптації права України до права ЄС, здійснені авторкою, є необхідним. Крім того, слід відзначити, що це дослідження є новелою в українській юридичній науці.

Праця І. Діковської “Міжнародне спадкування у ЄС та Україні: напрями адаптації права України до права ЄС” має системний характер. Авторка цілісно підходить до дослідження правового регулювання міжнародних спадкових відносин, що виявляється у тому, що у монографії досліджені всі сфери такого регулювання: питання міжнародної юрисдикції у спадкових справах; визначення права, яке застосовується до спадкових відносин з іноземним елементом; визнання і виконання рішень іноземних судів у спадкових справах; визнання і надання дозволу на виконання іноземних судових рішень у спадкових справах; прийняття аутентичних документів, виданих за кордоном, для оформлення спадкових прав; ви-

* Рецензія на монографію: Ірина Діковська, *Міжнародне спадкування у ЄС та Україні: напрями адаптації права України до права ЄС* (Алерта 2020).

пуск та обіг Європейського спадкового сертифікату (далі – Спадковий регламент).

Порівняння регулювання означених питань у джерелах, що застосовуються в Україні, із їх регулюванням на рівні ЄС і національного законодавства окремих держав-членів (у частині, що не охоплюється правом ЄС) дало змогу авторці виділити низку невідповідностей норм, що застосовуються в Україні, сучасним підходам міжнародного приватного права. Йдеться, наприклад, про використання дуалістичного підходу до визначення права, яке застосовується до міжнародних спадкових відносин; про відсутність у Законі про МПрП визначення сфери дії права, що застосовується до спадкових відносин; про підпорядкування спадкування рухомого майна праву “останнього місця проживання спадкодавця”; подвійності у визначенні права, що регулює матеріальну дійсність заповітів та ін.

Вдалою є структура праці, яка складається із 15 розділів, предметом дослідження у яких стали джерела регулювання міжнародних спадкових відносин в Україні; джерела, що регулюють міжнародні спадкові відносини у країнах ЄС (зокрема, увага приділена аналізу взаємодії Регламенту (ЄС) № 650/2012 Європейського Парламенту та Ради від 4 липня 2012 р. щодо юрисдикції, застосовуваного права, визнання та виконання рішень та прийняття і виконання аутентичних інструментів у спадкових справах та про створення Спадкового регламенту з міжнародними договорами, іншими регламентами ЄС, нормами національного права держав – членів ЄС, сфері дії Спадкового регламенту, значенню рішень Суду Справедливості ЄС для тлумачення норм Спадкового регламенту).

До прикладу, у розділі III монографії, що фокусується на визначенні юрисдикції у спадкових справах згідно зі Спадковим регламентом, аналізується різні способи визначення міжнародної юрисдикції та, серед іншого, міститься дослідження питань, пов'язаних з угодою про вибір суду, правил *lis pendens* та щодо пов'язаних позовів.

У розділі IV монографії аналізуються норми міжнародних договорів України та Закону про МПрП щодо міжнародної юрисдикції у спадкових справах, а також акцентується увага на основних відмінностях у правовому регулюванні міжнародної юрисдикції у спадкових справах у нормах міжнародних договорів України, Закону про МПрП і Спадковому регламенті, розглядається доцільність використання його підходів у законодавстві України.

У розділі V досліджено способи вирішення у Спадковому регламенті низки питань, пов'язаних із визначенням права, яке застосовується до міжнародного спадкування. Серед іншого, у ньому проаналізовані моністичний підхід до колізійного регулювання спадкових відносин;

вибір права щодо спадкування; колізійне регулювання допустимості та матеріальної дійсності заповітів, спільних заповітів та спадкових угод; право, що застосовується до формальної дійсності заповітів, спільних заповітів, спадкових угод; колізійне регулювання призначення та повноважень управителя спадщини; колізійне регулювання набуття відумерлої спадщини; адаптація речових прав.

У розділі VI розкриті питання визначення права, що застосовується до спадкових відносин відповідно до колізійних норм, які діють в Україні, а також проаналізовано відмінності у визначенні права, яке застосовується до спадкування у нормах міжнародних договорів України, Закону про МПрП і Спадковому регламенті, доцільність імплементації його підходів до законодавства України.

Питання визнання та набуття виконавчої сили судовими рішеннями згідно зі Спадковим регламентом розкриті у розділ VII монографії. Зокрема, тут проаналізовано основне та допоміжне визнання, призупинення визнання, підстави для невизнання рішень, екзекватура, тимчасові, включаючи захисні заходи, інші питання, які можуть виникати під час визнання іноземних рішень у спадкових справах і є предметом регулювання Спадкового регламенту.

Беручи до уваги те, що Спадковий регламент регулює визнання державами – членами ЄС рішень у спадкових справах, що ухвалені лише в інших державах-членах, вдалим є те, що у наступному розділі монографії авторка аналізує визнання і надання дозволу на виконання іноземних рішень за національним правом окремих держав – членів ЄС, адже саме ці норми регулюють визнання і надання дозволу на виконання рішень у держава – членах ЄС, що ухвалені у третіх державах.

Аналіз норм Спадкового регламенту та національного права Німеччини, Франції, Австрії, міжнародних договорів України, Закону про МПрП, Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) дав змогу авторці виявити відмінності у правовому регулюванні визнання і надання дозволу на виконання іноземних рішень у нормах міжнародних договорів України, Закону про МПрП, ЦПК України, Спадковому регламенті та національному праві деяких держав-членів, а також визначитися з тим, чи є доцільним внесення змін до законодавства України, що регулює визнання і надання дозволу на виконання іноземних рішень в Україні.

Змістовно досліджено прийняття іноземних аутентичних (офіційних) документів для оформлення спадкових справ. Зокрема, здійснено детальний аналіз регулювання прийняття аутентичних документів, їх оспорювання, вирішення суперечностей між різними аутентичними документами, а також між аутентичними документами і судовими рішеннями.

нями за Спадковим регламентом; прийняття документів, що стосуються спадкування, які походять із третіх країн, за національним правом окремих держав – членів ЄС. Виявлено відмінності у правовому регулюванні прийняття доказової сили аутентичних документів, наданні дозволу на їх виконання у нормах міжнародних договорів України, внутрішньому законодавстві України, Спадковому регламенті та національному праві деяких держав-членів.

Слід погодитися з окремими висновками, що містяться у книзі, наприклад, порівняно з міжнародними договорами України та Законом про МПрП, підхід Спадкового регламенту, який не ставить визначення міжнародної юрисдикції у спадкових справах у залежність від того, про спадкування якого майна (рухомого чи нерухомого) йдеться, є зручнішим для спадкоємців та інших зацікавлених у спадщині осіб, оскільки виключає необхідність звернення до судів різних держав у разі виникнення спору щодо спадщини, складові якої розташовані у різних державах.

Крім того, заслуговує на увагу висновок про те, що норми, які визначають юрисдикцію у Спадковому регламенті, синхронізовані з нормами, які визначають застосовуване право. На нашу думку, синхронізація норм, що визначають міжнародну юрисдикцію та право, застосовуване до приватних відносин з іноземним елементом, може стати предметом подальших досліджень у юридичній науці України і підґрунтям для пропозицій щодо вдосконалення законодавства України, що визначає міжнародну юрисдикцію та право, яке застосовується до приватних відносин з іноземним елементом.

Цікавим є висновок авторки про те, що Спадковий регламент передбачає можливість суду не ухвалювати рішення щодо об'єктів спадково майна, розташованого у третій державі, якщо можна очікувати, що його рішення не буде визнане у таких державах. Цей підхід Спадкового регламенту доцільно дослідити детальніше, аби визначитися, чи є доцільною його імплементація до законодавства України.

Заслуговує на підтримку пропозиція авторки щодо удосконалення колізійного регулювання Законом про МПрП; щодо введення окремих визначень до нього, наприклад, визначення “спадкова угода”; запровадження норм про субсидіарну юрисдикцію, юрисдикцію *forum necessitates*, існування яких забезпечує більше можливостей для реалізації спадкоємцями та іншими зацікавленими у спадщині особами своїх прав.

Змістовним є дослідження регулювання визнання та надання дозволу на виконання рішень іноземних судів у договорах про правничу допомогу, укладених між Україною та окремими державами – членами

ЄС. Заслужують на увагу висновки про те, що згідно з цими договорами визнання рішень із немайнових справ (рішень, які за своєю суттю не потребують виконання) не передбачає дотримання якоїсь процедури; існують умови визнання рішень, які потребують примусового виконання, властиві всім дослідженим договорам про правничу допомогу, та ті, що передбачені окремими з них.

Обґрунтованим є висновок авторки про доречність включення до ЦПК України правила, що визнання рішень, які не підлягають примусовому виконанню, не потребує дотримання спеціальної процедури. Правильним є те, що у разі включення до ЦПК України такої норми, використання іноземних рішень, які не підлягають примусовому виконанню, потребуватиме лише засвідчений відповідно до законодавства переклад відповідного рішення українською мовою. Пропозиції про включення до ЦПК України норм, які б передбачали можливість ініціювання процедури визнання рішення, яке не підлягає примусовому виконанню, а також про можливість подачі клопотання про невизнання іноземних судових рішень; визнання іноземних рішень, які не потребують примусового виконання, навіть якщо вони не набули законної сили, можуть стати підґрунтям для подальших досліджень та удосконалення чинного законодавства України

Внаслідок порівняння підстав відмови у визнанні та виконанні іноземних судових рішень, передбачених ЦПК України, договорами про правову допомогу, Спадковим регламентом, національним правом окремих держав – членів ЄС, авторка доходить висновку про те, що існують підстави для відмови у визнанні і виконанні іноземних судових рішень, відомі лише ЦПК України. До них належать: предмет спору за законами України не підлягає судовому розгляду (п. 6 ч. 2 ст. 468 ЦПК України); виконання рішення загрожувало б інтересам України (п. 7 ч. 2 ст. 468 ЦПК України); в інших випадках, встановлених законами України (п. 9 ч. 2 ст. 468 ЦПК України). У монографії міститься обґрунтоване пояснення, чому перша і третя зі згаданих підстав мають бути вилучені із ЦПК України, а п. 7 ч. 2 ст. 468 ЦПК України замість “загрози інтересам України” має використовувати концепцію публічного порядку.

Водночас окремі положення монографії можна розширити. Наприклад, у ній міститься висновок про те, що, на відміну від Спадкового регламенту, Закон про МПрП не встановлює вимог щодо форми угоди про вибір суду у спадковій справі, не визначає наслідків явки до суду, який розглядає справу на підставі угоди сторін про вибір суду, зацікавлених сторін, що не були учасниками такої угоди. Проте авторка не зазначає, чи варто доповнити Закон про МПрП нормами, які б встановлювали вимоги щодо форми угоди про вибір суду у спадковій справі, а також

Олег Ткачук

визначали наслідки явки до суду зацікавлених сторін, що не були учасниками угоди про вибір суду.

Проте висловлене зауваження не впливає на загальну позитивну оцінку книги, яка загалом справляє добре враження. На нашу думку, монографія І. Діковської “Міжнародне спадкування у ЄС та Україні: напрями адаптації права України до права ЄС” буде корисною широкому колу фахівців у сфері міжнародного спадкового права, міжнародного приватного права, міжнародного цивільного процесу.

Діковська І. А. Міжнародне спадкування у ЄС та Україні: напрями адаптації права України до права ЄС : монографія. Київ: Алерта, 2020. 304 с.

Книга є комплексним дослідженням питань правового регулювання міжнародних спадкових відносин у державах-членах ЄС та Україні у наступних напрямках: – визначення міжнародної юрисдикції у спадкових справах; – визначення права, що застосовується до спадкових відносин з іноземним елементом; – визнання та надання дозволу на примусове виконання іноземних рішень у спадкових справах; – прийняття аутентичних документів, створених за кордоном для оформлення спадкових прав; – випуск на обіг Європейського спадкового сертифікату.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів, суддів, юристів-практиків та усіх, хто має справу з міжнародним спадковим правом, міжнародним приватним правом, міжнародним цивільним процесом, порівняльним правом, адаптацією права України до права ЄС.

www.pravoua.com.ua

ПРАВО

УКРАЇНИ